

»Hvataš sebe kako glasno govorиш čudiš se prekida te ašošije ted pres veču o transplantaciji srca običajna vida manira jet re poetika sluha uzrečica ideologija odlaziš u zoo čudiš čud iš se sličnostima pružaš kifle kroza rešetke koje ograjužu ž ivotinje od tebe sediš u naslonjači puštaš br adu...«

»Ti dižeš roletne čovečanstva pitaš da li zve zde mogu biti i splative jedeš krastavce radioaktivani si i t i taj krastavac radioaktivnost je sva tvoja aktivnost kaž eš zvezde će se isplatiti i ulazeš u zvezdu kladiš se na mar s...«

Pesma je, bezmalo, neiscrpna u nizanu dehumanizovanih vidova stvarnosti na planu svakodnevice, politike, tehnologije i kulture. *Horoskop* drastično, bez i najmanjeg oklošenja, dijagnosticira društveno strukturirane defekte, poput kakve Fromove knjige. Ali i predočava perspektivu autentične egzistencije, čime je uspostavljena ravnoteža »između idealja i stvarnosti« i ostvarenog dramskog višeglasja:

»A još jedino ti možeš rasvetliti teoriju relativiteta i eventualno oboriti: nadumovati u ekericu iz Kenigsberga: nadapsolutiti Apsolutnog: dokazati da je natčovek mašina; još je dino ti možeš uništiti novac: ligištuš: drža vu: 4 jahača Apokalipse: kulturne krize: kabuzu: pojam metka: pojam topa: pojam praćaša; jedino ti možeš videti sve a biti slep; jedino ti usnama grubim: nežne reći reči!«

Beskrajnim nizovima slika, gomilanjem motivskih pojedinosti i žustrim tempom *Horoskop* napominje Vitmanove himnične zanose, ali je značenjem i tonalitetom bliži nadahnutim pesničkim optužnicama starog Zmaja. Suština poetskog očuđenja, čini nam se, ipak je ovde u nečemu drugom: u neposrednom, »antipotskom« suočenju sa stvarnošću i drastičnoj otvorenošći stava. Tako je smer oneobičavanja pesničkog govora u Livadinu pesmi potpuno suprotnan onome koji Šklovski smatra dominantnim. Pa ipak, upravo se Šklovskog setimo. Jer se *Horoskop*, u kontekstu tekuće poezije, ukazuje kao osobeno i začudno vaskrsavanje pesničke reči.

Horoskop Raše Livade, što je samo na prvi pogled paradoksalno, budi asocijacije i na T. S. Eliota. Jer ovaj pesnik i kritičar nije opšto samo s večnošću i tradicijom, već i kazivao svoje vreme, resko i slikovito. Prva bi se sličnost odnosila na moć pesničkog spajanja u jedinstven doživljaj naoko veoma udaljenih područja iskustva, pri čemu je, ipak, Livadin pesnički svet daleko prohodniji. Obojica pesnika, potom, na sličan način vide i imenuju pustošnu prazninu modernog čoveka, beznadnu neizmenjivost njegove egzistencije. (»Tvoje su nedelje odštampane unapred, veli Livada sive bespomoćnom lirskom junaku, što podseća na poznate reči Eliotovog Prufroka: »Odmerio sam svoj život kafenim kašićima«). I, najposle, Livadin koncept poezije, otelotvoren u tri stotine stihova ove pesme, identičan je s onim koji zastupa Eliot u jednoj izjavi:

... Pisati poeziju koja bi suštinski bila poezija, bez ičeg poetičnog, poeziju koja bi bila gola do kostiju, ili poeziju tako prozirnu da ne vidimo pesničko umeće, već ono što nam je namenjeno da sagledamo kroz njega, poeziju tako prozirnu da dok je čitamo budemo zakopljeni onim na šta pesma ukazuje a ne pesničkim umećem, to je ono, čini mi se, čemu treba težiti. Doptreti s onu stranu poezije, kao što je Betoven u svojim kasnim delima stremio da dopre s onu stranu muzike«.

Doptreti s onu stranu poezije! Ne vodi li taj put kroz čestar stvarnosti, kroz klanče i bespuća ovovremenog sveta? Kao da je takva svoju šansu, i takvu mogućnost poezije, iskušavala pesma kojom se bavimo. Uprkos svemu.

pol m. postal

TRANSFORMACIONA GRAMATIKA (I deo)

I LINGVISTIČKE NOVINE I PROBLEM GRAMATIKE

Gramatika¹⁾ je ono sa čime smo se svi, izgleda, upoznali do vremena kada smo maturali; zaista, mnogo je vremena utrošeno na učenje stvari koje se obično nazivaju »gramatika«. Ova knjiga ne zasniva se na pretpostavci da ste iz nekog razloga loše učili ili da niste naučili ono što su vam predavalna na časovima »gramatike« od osnovne škole do današnjeg dana. Upravo, ova knjiga zasniva se na činjenici da postoje stvarna i vrlo složena, ali malo poznata, oblast izučavanja koja bi, u stvari, trebalo da se zove »gramatika«, a ona se samo delimično odnosi na ono što ste učili ranijih godina. Ukratko ćemo suprotstaviti ovu novu oblast izučavanja i ono što se obično naziva »gramatika«.

Svrha ove knjige je da se obezbedi osnova za objašnjenje skoro čudnovate i lako previdive činjenice da bilo koji govorni predstavnik nekog ljudskog jezika, kao što je engleski, francuski, ili kineski, može da kreira i da razume iskaze koji su mu potpuno novi. »Potpuno novi« znači da ih neko ko se služi ovim iskazima kao pojedinačnim rečenicama nikada pre toga nije niti kreirao niti čuo, a u većini slučajeva nije ih niti kreirao niti čuo bilo ko drugi. Mada ima veliki broj svima poznatih iskaza koji su u stalnoj upotrebi (kao što su, na primer: »Zdravo!«, »Kako ste?« ili »Koliko je sati?«) ovi izrazi su, ipak, veoma mali deo normalnog lingvističkog ponašanja. Velika većina iskaza u svakodnevnoj upotrebi je potpuno nova.

Kao ilustracija pojma novine, obratite pažnju na to da su vam rečenice na ovoj stranici potpuno nove, to jest, vi nikada pre niste videli ove iste rečenice. Možda je najlakši način da se sami uverite da normalna jezička upotreba povlači za sobom potpuno nove izraze ako pokušate da u nekoj knjizi ili u nekom časopisu nadete rečenice za koje možete tvrditi da ste ih već raniye u potpunosti ili čuli ili upotrebili. Ovakvo traganje predočiće vam interesantanu činjenicu: čak i u nekoj dugačkoj knjizi postoji malo verovatnoće da ćete otkriti da se ponavlja upotreba jedne te iste rečenice.

U jednom drugom smislu, međutim, nisu sve ove rečenice sasvim nove; to jest, one su sastavljene od elemenata koji su sasvim poznati. O temi poznatog biće reči nešto kasnije. Prvo ćemo ispitati implikacije novina u normalnoj jezičkoj upotrebi.

Zašto je element novine tako važan u jezičkom ponašanju? Razlog je sledeći: Pošto ljudi obično upotrebljavaju izraze koji su novi, onda pri učenju nekog jezika mi naučimo nešto više od spiska rečenica. Učenje kineskog jezika, na primer, ne sastoji se samo od pamćenja ogromnog spiska kineskih rečenica. Broj rečenica koje se upotrebljavaju u normalnom obraćanju u bilo kom jeziku je toliko velik da je nemoguće sve ih direktno naučiti. U engleskom jeziku, na primer, broj mogućih rečenica od dvadeset ili manje reči procenjuje se na 10^{30} . U jednom veku ima 3×10^9 sekundi te možete oceniti da je taj broj rečenica tiskanski.

Napokon, jasno je da čak i ovaj ogroman broj izraza ne iscrpljuje sve one koji se u principu mogu upotrebiti. U stvari, broj rečenica u svakom ljudskom jeziku je beskonačan. Obično se kaže da je broj rečenica neograničen. Tome je uzrok činjenica da ne postoji najduža rečenica, odnosno, nema maksimalnog broja elemenata od kojih se može sastojati jedna rečenica u jeziku.

Sada nekome može pasti na pamet jedna primedba. U stvari, treba istaći da se zbog ograničenih ljudskih mogućnosti može kreirati i razumeti ograničen broj iskaza i to niti suviše dugih niti suviše složenih. Na primer, нико ne bi mogao niti da kreira niti da shvati rečenicu tako dugačku da bi za njeno kreiranje bilo potrebno jedanaest i po nedelja. Ova sasvim osnovana primedba može navesti na pomisao da jezici moraju biti ograničenog obima iako su ogromni. Takvo mišljenje, međutim, ne uzima u obzir jednu bitnu razliku, naine, razliku između znanja i ponašanja, ili, preciznije, između lingvističke sposobnosti i lingvističke delatnosti. Sasvim je tačno da delatnost nekog ograničenog organizma, uključujući i ljudski organizam, mora shodno tome biti ograničena; to jest, svaka delatnost je ograničena raznim fizičkim, nervnim i vremenskim faktorima koji su urođeni svim biološkim stvorenjima. To ne znači, međutim, da je znanje ili sposobnost ograničena. To, zapravo, prosti znači da ograničenja delatnosti sputavaju našu sposobnost da upotrebimo neograničen jezik koji znamo.

Opis stvarnog ponašanja objasniće ograničenu i veoma sputanu prirodu tog ponašanja. Ali ovo ne zahteva pretpostavku da je sistem na kome se temelji znanje, ili jezik, ograničen. Upravo suprotno, ograničena priroda delatnosti određena je drugim raznovrsnim faktorima osim jezičkog znanja; to jest, osim jezika. Ograničena mogućnost pamćenja, na primer, veoma sputava lingvističku delatnost, zato što govor i slušanje zahtevaju mnogo od pamćenja. Ali pogrešno bi bilo pretpostaviti da ograničene mogućnosti pamćenja definisu jezik. One određuju (i to delimično) samo onaj deo jezika koji može da se upotrebti. Razlika između jezika koji se zna i onog dela jezika koji se može upotrebiti omogućuje nam da objasnjimo neke inače neobjašnive činjenice. Na primer, dobro je poznato da se pismena delatnost u proseku sastoji od dužih rečenica nego usmena delatnost. Razlog za to je što u pismenom obliku jezička upotreba zahteva manje od pamćenja te se može upotrebiti veći deo od ukupnog broja rečenica. Sledеća rečenica jedva je razumljiva kada se napiše, ali kada se izgovori ona se ne može shvatiti zbog preteranih zahteva od organa percipiranja:

(2) The rat which the cat which the dog chased ate was black.

(Pacov koga je mačka koju je pas juri pojela bio je crn.)

Razlika između jezika, koji je neograničen sistem rečenica, i lingvističke delatnosti, koja može da upotrebni samo ograničen broj ovih rečenica, analognog je razlici između znanja i delatnosti u nižoj matematici. Svi mi znamo pravila množenja. Ovaj sistem znanja omogućuje nam da možemo da sigurnošću pomnožiti bilo koja dva cela broja. Ali bilo koji pojedinac, pa čak i svi ljudi zajedno, može obaviti ili je obavio samo ograničen broj takvih računskih radnji. Ovo ne znači da se aritmetika bavi samo

ograđenim nizom brojeva. Sve je to samo posledica pamćenja i drugih većih ograničenja, kao što je određena dužina ljudskog jezika. Analogno tome, ograničena priroda jezičke delatnosti ne znači da jezik koji poznajemo poseduje samo ograničen broj rečenica. Pošto nema nijedne najduže rečenice, broj rečenica je, u stvari, neograničen. Nije, prema tome, iznenadujuća činjenica da je većina rečenica, na koje nailazimo u svakodnevnoj upotrebi, potpuno nova.

II NEGRANIČENO ZNANJE U OGRANIČENOM ORGANIZMU

Činjenica da u jednom jeziku postoji neograničen broj rečenica od presudnog je značaja i veoma blisko povezana sa jednom od najosnovnijih razlika između gramatike koju ste izučavali u ovoj knjizi i »gramatike« u smislu u kome se ova reč obično upotrebljava. Razmotrite ovu činjenicu: svako ljudsko biće je ograničen organizam koji može da nauči i da zadrži samo ograničen broj podataka, i to veliki broj, a ipak je utvrđeno da svaki govorni predstavnik nekog jezika zna, u izvesnom smislu, neograničen broj izraza. Ovo izgleda paradoksalno, pa čak i protivrečno. Međutim, nije ni jedno ni drugo, zato što postoje vrste ograničenih sistema koji jasno označavaju i obeležavaju, ili, stručno rečeno, generišu, neograničene skupove predmeta. Da o ovome govorimo uopšteno, biće bolje da razmotrimo jedan jednostavan primer ovakvog sistema i da proučimo njegovo funkcionišanje.

Zamislite jedan veštački »jezik« koji se sastoji od nizova od samo dva slova *a* i *b*, a u kome se »rečenice« definišu kao oni nizovi koji su sastavljeni od izvesnog broja slova *a*, iza koga sledi jednak broj slova *b*. U ovom jeziku, primjeri (3) do (5) su pravilno sklopljene rečenice, ali primjeri (6) do (8) to nisu:

- (3) ab
- (4) aabb
- (5) aaaaabbbbb
- (6) abb
- (7) bbba
- (8) bbba

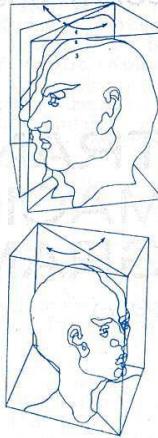
Jasno je da će ovaj »jezik« imati neograničen broj »rečenica«, zbog toga što je neograničen broj slova *a*, kojima se može početi pravilno sklopljena rečenica. Problem je, međutim, kako jedan ograničen sistem može da predstavlja neograničen broj rečenica u tom jeziku.

Jezički sistem može se predstaviti u obliku neke mašine (na primer, u obliku računara) ili ga pak neko ljudsko biće može naučiti. Mašina u koju je uprogramiran ovaj ograničen sistem može da operiše neograničenim brojem rečenica koje taj sistem obuhvata, međutim njen funkcionisanje ograničeno je takvim stvarima kao što je, na primer, pamćenje. Slično tome, čovek koji »zna« ovaj ograničen sistem može da kreira neograničen broj rečenica, koje obuhvata ovaj sistem, ali on je ipak sputan takvim stvarima kao što su dužina čovekovog života i pamćenja.

Prema tome, uopšte nema protivrečnosti u zamisli da se može naučiti ograničen sistem koji obuhvata neograničene nizove elemenata. Ljudski jezici su neograničeni nizovi, a ljudi su ograničeni organizmi sa ograničenim sposobnostima retencije i učenja. Prema tome, moramo pretpostaviti da je ljudski jezik, u jednom drugom i još interesantnijem smislu, ograničen sistem koji obuhvata neograničen niz rečenica u jeziku. Na analogni način naš jednostavan sistem obuhvata neograničen »jezik« koji se sastoji od nizova »*a*» i »*b*« (neodređen broj slova *a*, iza koga sledi jednak broj slova *b*). Potreban nam je izraz za neograničene sisteme koji obuhvataju neograničene nizove. Kad je reč o nizovima rečenica u ljudskim jezicima izraz *gramatika* ušao je u upotrebu.

Prema tome, pod pojmom *gramatika nekog jezika* podrazumeva se onaj ograničen sistem koji generiše neograničen broj

imp

rečenica koje su moguće u nekom jeziku. Svaku od nas mora da u sebi nosi takvu predstavu gramatike. Posedovanje ovakve gramatike omogućuje nam da kreiramo i da razumemo neograničen broj rečenica, od kojih nam je ogromna većina potpuno *nova*. Iako nam je neka određena rečenica nova, zbog toga što je nikada pre nismo niti izgovorili niti čuli, ona nam je ipak *poznata*, zbog toga što je potpuno obuhvaćena sistemom koji smo naučili i koji je, prema tome, deo nas.

III ZNANJE I PONAŠANJE

Kada je reč o bilo kom aspektu ljudskog života, moramo razmotriti dva odvojena, mada ipak prisno povezana, domena: domen znanja, sposobnosti i veštine, s jedne strane, i domen ponašanja, delatnosti i rada, s druge strane. Ovaj poslednji domen se sastoji od aktivnosti i dela koji se mogu videti i čuti; dok prvi domen nije ni približno tako dostupan. Razlika između ova dva domena može se razjasniti primerom iz oblasti muzike: potpuno je normalno da se pravi razlika između izvesnog muzičkog dela i različitih izvođenja tog dela.

Mada je u lingvistici ta ista razlika od presudnog značaja ona se ipak retko pravi. Prilikom izučavanja neograničene prirode ljudskih jezika, uočili smo razliku između znanja-sposobnosti, s jedne strane, i ponašanja-delatnosti, s druge strane. Ne može se dovoljno naglasiti činjenica da je gramatika opis onoga što ljudi *znaјu*, a ne onoga što oni *čine*.

Rasprrava može postati još jasnija ako se razmotre razlike između pojmovima kao što su *rečenice*, *jezik*, *gramatika* i pojmovima kao što su *iskaz*, *lingvističko ponašanje*. *Rečenica* je pojam koji pripada svetu apstraktnih elemenata i analogna je pojmu *concerto* u muzici. *Iskaz* je izraz koji se odnosi na svet ponašanja ili delatnosti. Mada to može izgledati čudnovato na prvi pogled, moglo bi se reći da je *iskaz delatnost rečenica*. Jasno je da je apstraktna struktura rečenice osnovna determinanta delatnosti. Ali mnogi drugi faktori takođe utiču na svaku pojedinčnu delatnost. Prema tome, stvarni trenutak ponašanja regulišu faktori, kao što je sklop govornih organa, prisustvo hrane u ustima, prisustvo buke u okolini, ili emocijano stanje govornika. Svi ovi faktori, međutim, nevažni su sa lingvističke tačke gledišta; to jest, oni su nevažni za proučavanje lingvističkog znanja.

Gramatika, u jednom drugom smislu, kao naziv jedne oblasti izučavanja, odnosi se na lingvističko znanje — to će reći, na osnovu, mada ni u kom slučaju jedini, faktor koji se mora uzeti u obzir prilikom proučavanja lingvističke delatnosti.

Rečenice i gramatika su, prema tome, apstraktne pojmove. Mnoge različite vrste apstraktnih pojmove poznate su nam iz svakodnevnog života: brojevi, zakoni, simfonije, saobraćajni propisi, šale. Svi ovi pojmovi imaju negativnu osobinu da se ne nalaze

telesno u vremenu i prostoru. To jest, čovek neće upitati »Gde je zakon o proneverama?« ili »Gde je Mocartova 40-ta simfonia?« ili »Gde je engleski jezik?«. Međutim, svi ovi apstraktni pojmovi mogu se predstaviti nekim predmetima ili se mogu izvoditi u vremenu i prostoru: a čovek može da postavi pitanje gde se predstave ili izvođenja nalaze ili gde su se odigrali. U engleskom jeziku ima jedna druga vrsta reči koja se odnosi, često dvostruko, kako na apstraktni pojam, tako i na predmet u kom je ili putem koga je taj apstraktni pojam predstavljen. Reči kao »knjiga«, »časopis«, »novine«, »rukopis« i »dnevnik« primjeri su ove vrste reči. Kada kažemo »Gde mi je knjiga?« ili »Ta knjiga je oštećena«, govorimo o »knjizi« kao o predmetu koji se nalazi u vremenu i prostoru. Ali kada kažemo »Ta knjiga je loša napisana« ili »Knjiga Prohujalo sa vihorom bila je veoma popularna«, govorimo o »knjizi« kao o apstraktnom pojmu koji se ne nalazi u vremenu i prostoru.

Jeziči su apstraktni pojmovi, ali sa tačke gledišta svakodnevne upoznatosti sa takvim stvarima, jezići su neobični apstraktni pojmovi u smislu koji je već razmatran. To jest, jezići su *neograničeni*, dok većina apstraktnih pojnova na koje nalažimo u svakodnevnom životu, osim proučavanja matematike, nagnje ka tome da bude *ograničena*.

Rečenica je, prema tome, pojam koji se odnosi na pojedinačne elemente čiji je broj neograničen u jezicima. Pojam *gramatika* odnosi se na ograničene sisteme koji označavaju i generišu ove neograničene brojeve rečenica. Pošto su jezici neograničeni apstraktni pojmovi, mogu se posmatrati na dva različita, a ipak jednaka, načina. Na primer, moglo bi se reći da je engleski jezik samo neograničen skup engleskih rečenica, ili bi se moglo reći da je engleski jezik upravo onaj ograničen sistem koji generiše taj neograničen skup rečenica.

Mada su i rečenice i gramatika apstraktne pojmove, treba naglasiti da je gramatika apstraktnej pojam. Podatke o rečenicama možemo prikupiti dosta direktno ako razmotrimo jezičku delatnost ili ako obrazložimo svoje intuitivno znanje o svojstvima nekih rečenica u jeziku koji znamo. Priroda gramatike daleko je maglovitija i daleko ju je teže utvrditi. Ova činjenica u vezi je sa konotacijom koju može imati upotreba izraza »lingvističko znanje«, a to je konotacija koja je nepoželjna. Kada razmišljamo o znanju možemo prihvati samo ono što jeste ili može biti eksplicitno. Ako umeri da množim mogu vam objasniti kako se množi. U tom smislu, poznavanje gramatike značilo bi sposobnosti da se ona eksplicitno objasni. Ali očigledno je da nije takav slučaj. Mi ne možemo lako da objasnimo svoje znanje gramatičkih principa. Ovo znanje je izvan direktnog dometa svesti i dostupnosti. Da to nije slučaj, čovek bi mogao zapisati celokupnu gramatiku bilo kog jezika koji zna, a gramatička izučavanja bila bi laka i obična stvar, a ne ovako kompleksno istraživanje.

Moglo bi se reći, prema tome, da je po pravilu lingvističko znanje uglavnom nesvesno, mada ovaj izraz nije veoma jasan. Međutim, ne-eksplicitno znanje je, u stvari, prilično poznato i često. Na primer, poznat slučaj nesvesnog znanja, mada ga mi tako neobično ne nazivamo, jeste da naša tela znaju da vare hranu i da u sebi moraju sadržati predstave složenih biohemijskih operacija potrebnih za to. Ovakva organska predstava analogna je mnogostruko sa programom elektronskog računara ili sa uputstvima ugrađenim u bilo koju od mnogih automatskih mašina u fabrikama, ali, očigledno, ne nalazi se u takvim fizičkim sistemima kao što su mašine za sabiranje, telefonske centralne, i protiv-raketni kompjuteri. Ovi sistemi, međutim, imaju u sebi predstavljene različite forme znanja koje nisu nužno prisutne u ljudima. Ipak, čovek bez neke vrste pomoći ne može eksplicitno da objasni principe varenja, kao što ni računar ne može da opiše svoj program. Ako pitate osobu, koja nije učila biologiju, da

opisuje proces varenja, ona vam o tome skoro ništa neće moći reći. Ili još jedan primer, ljudsko oko percipira fizičke predmete po sasvim određenim principima, a ovi se delimično razlikuju od principa kod većine ostalih životinja. Pa opet, bez istraživanja, čovek ne može direktno i eksplicitno da objasni ove principe. Prema tome, nema ništa specifičnog u činjenici da se može naći organizam ili složeni mehanizam sa implicitnim znanjem koje nije direktno podložno svesti i koje se ne može direktno izložiti.

Kad je reč o jeziku mi smo u izvesnom smislu u boljem položaju nego u ovim drugim slučajevima. Mada ne posedujemo direktno i eksplicitno znanje o sistemu na kome se gramatika kao takva bazira, mi imamo nešto znanja o rečenicama, bilo eksplicitnog, bilo takvog koje se uz malo napora može učiniti eksplicitnim. Prema tome, istraživanje prirode gramatike sasvim razumno počinje od rečenice. Određujemo koja su neka od njenih svojstava. Samo se onda mogu pokrenuti pitanja o vrstama ograničenih sistema koji mogu obuhvatiti odgovarajuće neograničene nizove rečenica. Sredom, mnoge godine istraživanja ogromnog broja naučnika i naše osnovno intuitivno znanje pružaju nam dosta podataka o rečenicama.

IV SVOJSTVA REČENICA

Rečenice kao apstraktne pojmovi sastoje se od izvesnih sasvim određenih svojstava. Razmotrite sledeće primere:

- (10) Hari je vlasnik te kuće.
- (11) Ta kuća pripada Hariju.
- (12) Hari je video tu kuću.

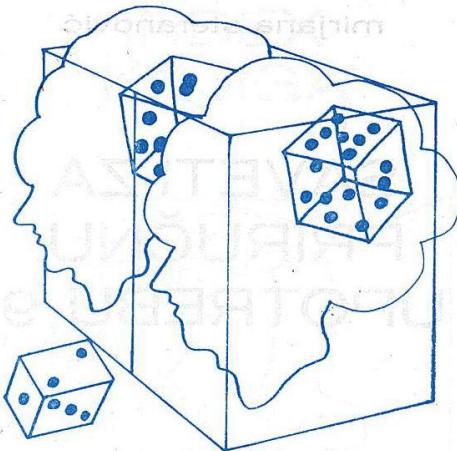
Prvo, svaka od ovih rečenica uključuje svojstva koja se odnose na znanje izgovora. To jest, čovek zna kakve sekvence pokreta mora da napravi govornim organima da bi kreirao iskaze koji će se razumeti kao delatnost tih rečenica. Opis takvog znanja mogao bi se nazvati *fonetska predstava*. Fonetska predstava rečenice je sekvenca *fonetskih segmenta*, od kojih je svaki jedan skup instrukcija za razne delove govornih organa. Pojedinačni fonetski segmenti određuju idealno ponašanje govornih organa za utvrđen period vremena, otrlike onoliko koliko je potrebno da se proizvedu pojedinačni »glasovi«. Očigledno je da se primjeri (10), (11), (12) vezuju sa različitim, mada delimično sličnim, fonetskim predstavama.

Drugo, svaka od ovih rečenica uključuje svojstva koja se odnose na znanje značenja. Na primer, rečenice (10) i (11) imaju u suštini isto značenje, a ono se potpuno razlikuje od značenja rečenice (12). Predstava značenja neke rečenice naziva se *semantička predstava*. Osnovna je činjenica da se rečenice sastoje od spajanja ili povezivanja podataka o značenju sa podacima o izgovoru. Znamo da rečenice (10) i (11) imaju identična značenja koja su spojena sa delimično različitim izgovorima. Ali u slučaju rečenica (13) i (14) koje ćemo sada navesti, znamo da je identičan izgovor spojen sa različitim značenjima:

- (13) (Ono što je smetalo Hariju je to što je ispitivala komisija)
- (14) (Ono što je smetalo Hariju je to što je ispitivala komisiju)

Ovaj iskaz može da znači ili »Hariju je smetalo to što ga je ispitivala komisija« ili »Komisija je ispitivala ono što je smetalo Hariju«.

Kada se uporede svojstva koja predstavljaju semantičke predstave sa svojstvima koje predstavljaju fonetske predstave primećuje se jedna važna suprotnost. Fonetske predstave se relativno lako mogu razumeti u odnosu na njihovu formalnu strukturu, postojeca ograničenja, a naročito u odnosu na njihovu povezanost sa svetom ponašanja i predmeta. To jest, fonetske predstave su sistem instrukcija koji upravlja pokretima jednog fizičkog sistema — govornih organa — i kao takav on je rela-

tivno lako razumljiv. Semantičke predstave, s druge strane, uglavnom su zagonetne. Ni je sasvim jasan njihov odnos prema opažljivom svetu predmeta i događaja. Neke činjenice se, međutim, mogu ustanoviti. Pošto nam je poznato značenje neograničenog broja izraza, koje nismo mogli naučiti napamet, mora da postoji nekakav ograničen način da se predstave ova značenja. Staviše, značenja se mogu izanalizirati na komponente. Među rečima koje ćemo navesti, primjeri (15) do (17) imaju jedno zajedničko semantičko svojstvo koje ne poseduju primjeri (18) do (19); isto tako, primjeri (18) do (19) imaju jedno svojstvo koje ne poseđuju primjeri (15) do (17).

- (15) boy (dečak)
- (16) rooster (petao)
- (17) uncle (čika)
- (18) woman (žena)
- (19) daughter (čerka)

Iz ovoga proizlazi jedan sistem semantičkih pra-predstava koje predstavljaju komponente značenja i koje se na različite načine kombinuju da bi formirale semantičke predstave rečenica i njihovih delova. Mada znanje o činjenicama, poput onih koje se mogu opaziti u primerima (15) kroz (19), omogućava izučavanje semantičkih pitanja, istraživanje takvih pitanja je, mora se priznati, još uvek u početnoj fazi, a znanje o takvim pitanjima je za sada veoma ograničeno.

Na kraju, svaka rečenica uključuje izvesna sintaksička svojstva koja se razlikuju od značenja i izgovora te rečenice. To jest, rečenice su nizovi reči; ovi su sastavljeni od različitih elemenata; ti elementi su raznih vrsta, i među njima postoje različiti odnosi. Govorni predstavnik engleskog jezika zna da je izraz u primeru (20) dvosmislen:

- (20) O'Hanrahan enjoys entertaining ladies
(Ne može se prevesti da se i u srpskohrvatskom jeziku oseti dvosmislenost, približan prevod bi glasio: O'Hanrahan uživa u zabavljanju dame)

To jest, u primeru (20) jedna mogućnost analize je ona u kojoj je odnos između reči »entertain« (zabavljati) i »ladies« (dame) isti kao u primeru (21), a druga mogućnost je ona u kojoj je taj odnos isti kao u primeru (22), a treća mogućnost je ona u kojoj je taj odnos isti kao u primeru (23):

- (21) (Zabavljam dame)
- (22) (Te veoma zabavne dame bile su neudate)
- (23) (Dame koje priređuju zabave ne smeju biti proste.)

Slično tome, znamo da u primerima (24) i (25) postoji identičan odnos između reči »someone« (nekto) i izraza »who owns a Mercedes Benz« (ko je vlasnik Mercedes

Benza). Ne postoji takav odnos između tih formi u primeru (26):

- (24) (Neko se odvezao a taj je vlasnik Mercedes Benz)
- (25) (Neko ko je vlasnik Mercedes Benz se odvezao se)
- (26) (Neko je odvezao dečaka koji je vlasnik Mercedes Benz.)

Primećujemo da u strukturama, kao u primeru (27), pridev »nice« (priyatlan) »bliže određuje« ili »boys« (dečake) ili »boys« (dečake) i »girls« (devojčice), dok u primeru (28) on »bliže određuje« samo »boy« (dečaka):

- (27) (Kerol je upoznala neke prijatne dečake i devojčice)
- (28) (Kerol je upoznala jednog prijatnog dečaka i jednu devojčicu.)

Primećujemo, takođe, da je dvosmislenost u tome koju reč bliže određuje pridev u primeru (27) povezana sa dve različite mogućnosti izgovora te rečenice: jedna mogućnost je da se ne pravi pauza posle »nice« (priyatne), a druga je da se pauza napravi posle reči »boys« (dečake).

Naše sintaksičko znanje se, takođe, ispoljava u tome što primećujemo da su neki nizovi pravilno sklopljeni, dok drugi to nisu, i to u različitim stepenima. Kao govorni predstavnici engleskog jezika znamo da su primeri (29) od (31) prirodne i pravilno sklopljene rečenice u tom jeziku:

- (29) (Hari shvata Kromvela)
- (30) (Hari shvata samog sebe)
- (31) Cromwell was understood by Harry.
(Prevod bi glasio: Kromvel je bio shvaćen od strane Harija, ali u srpskohrvatskom jeziku, u kome su pasivne konstrukcije retke, ova rečenica ne zvuči pravilno)
- Međutim, niti je primer (32) niti je primer (33) pravilno sklopljen:
- (32) Harry was understood by himself (Hari je bio shvaćen od strane samog sebe)
- (33) himself was understood by Harry (on sam bio je shvaćen od strane Harija)

Primetićete da odstupanja u primerima (32) i (33) moraju biti sintaksičke prirode, pošto su oni sa semantičke tačke gledišta potpuno u redu i nisu čak ni dvosmisleni. Pored toga, mada primer (32), kao i primer (33), krši neka pravila o formiranju rečenica u engleskom jeziku, primer (33) manje je gramatički ispravan ili manje pravilno sklopljen od primera (33).

Ukratko, zaključićemo da je ono što nazivamo rečenica, u stvari, složen spoj barem tri vrste svojstava: fonetskih, semantičkih i sintaksičkih.

Lako je shvatiti zašto rečenice poseduju semantička i fonetska svojstva. Semantička svojstva predstavljaju »poruku« ili »ideju« koja se prenosi. Ona su, reklo bi se, sam razlog za postojanje jezika. Isto tako, razumljivo je zašto postoje fonetska svojstva, zato što se ona odnose na to da pravilno okarakterišu modifikaciju fizičkog sredstva, a ovo je potrebno da bi se prenela »poruka« ili »ideja«. Funkcija sintaksičkih svojstava, međutim, daleko manje je jasna. Za razliku od semantičkih i fonetskih svojstava, čini se da sintaksička nemaju nikakve veze sa ne-lingvističkim svetom događajem i predmetom. Ovo pokreće opšte pitanje odnosa između te tri vrste svojstava.

¹⁾ Knjizi *Transformaciona gramatika engleskog jezika* od Roderika A. Džekobsa i Pitera S. Rozenbauma.

(Nastavak u narednom broju)

Prevela sa engleskog
VLADISLAVA FELBABA